

Csobai László

Árva ima

Sarusi Mihály saját bevallása szerint a 60-as évek végén adta írásra a fejét. Cela Méhkas-ának és Dos Passos A 42. szélességi fok című kollázsregényének hatása alatt a mindennapi életből vett szövegek, feljegyzett élőbeszéd, más művekből átvett részlet, idézet vagy téma tudatos beillesztésére törekedett, és ahogy ma mondja, egyetlen sor sem volt az övé.

Az irodalomban oly nagyon nélkülözhetetlen saját hangot - melyet nemzedéktársai is az irodalmi kifejezés kényszerének labirintusát járva számos kísérlet "nyelvtörés, hangpróba és poetikai vizsgálódás, annyi frói önmeghatározás" /Alexa Károly: Magyar Krisztus = Kortárs. 1987. 3. 159-161./ közepette alakítottak ki, hoztak létre -, azt kell mondanunk, elég hamar megtalálta. Bár jószérrel maga sem hitte, hogy a Fialat frók antológiája alcímet viselő, Alexa Károly és Támok Zoltán szerkesztette prózakötet egy sajátos, a nyelvi megformálás különös útjait is felmutatni vállaló Az Isten tenyerén ülünk című antológiába akkor, kötetes frókat megelőzve, ezért kerülhetett be. Hiába fogadták bár fanyalogva az antológiát, vagy támaszkodva az ismeretlen szerzők miatt, mert azóta kötetek bizonyítják, hogy a szerkesztők nem futóhomokra építették könyvük szerkesztési elveit, mégha olyannyira bírálták is azt.

Sarusi saját frói pályájára nézvést legújabb könyvében maga bizonyítja, hogy már az útkeresés éveiben a lineárisan áradó realista kispróza és a proteszk ironikus látás kísértései közepette - bár ez utóbbi mint a kor sajátos életérzése frói transzformációin keresztül fel-felvillan munkáiban - képes volt az öntörvényű stílus és mondanivaló, valamint az ezzel együttjáró, egész művet átható atmoszféra megteremtésére. Így van ez akkor is, ha egyesek szerint az Isten tenyerén ülünk antológiában szereplő Kutyakántor "elfogadhatatlan eszmeiségű", mert "a huszita tanok szociális igazságait a nemzeti létből kivonuló messianisztikus balkáni népi összefogás naivul utópisztikus gondolkörébe próbálja releválni". /Czére Béla: Isten tenyerén ülünk = Napjaink 1981. 6. 29-30. p./ Mások ez idő tájt úgy vélekedtek, hogy Sarusi Mihály archaikus parabolát írt, amelyben jelentősebb szerephez jut a nagy gonddal varrt kosztüm: a régies stílus, mint a sorsábrázoló kegyes meditáció. /Farkas László: Lámpaláz nélkül = Új Írás 1981. 4. 118-120. p./ Megint mások azt hangoztatták, hogy Sarusi elbeszélése nézőpont-változtató átképzéletes előadásmódjával érzékletes nyelvezetével történelmi témán az igazsághoz, a meggyőződéshez való hűséget példázza. /Wintermantel Istán: Isten tenyerén ülünk = Kritika 1981. 4. 33-34. p./

Mit mond Sarusi Mihály?

Mindösszesen annyit, hogy új könyvébe nemcsak a patetikusnak és balladának is minősített /Berkes Erzsébet: Ülőhelyen = Élet és Irodalom 1981. február 14. 11. p./, 1978-ból datált Kutyakántor, hanem a korábban írt, hasonlóan archaikus népnyelvi rétegekből építkező másik két kisregénye: a Jézus Mária /1972./ és a Hadak Úttyik /1973./ is benne foglaltatik.

Árva ima. A Kutyakántor utolsó oldalait intonáló, összefoglaló rész cím az új kötet címévé lépett elő. Az árva ima az árva magyarért szól, azokért, akiknek életét az idő, az új eszmék, a politika vagy a háborúk szakították ki nemzeti sorsközösségükből, vetették kisebbségbe. Az árva ima azokért szól, akiket a huszita tanok magyarországi elfojtása után eképp fogadott Moduában a vajda: "ülj meg itten, magyarai nép. Ungur-bungur. Ápold a földet, kell a dolgos kezed! Tanítsd az én népemet is. Ültesd szerémi venyigéd, erre vár e föld. Meglásd itt senki se bánt. Szólhatsz szabadon magyarul, e nép úgyse ért...", s azokért, akiket ötszáz évvel később egy új eszme diadalának hajnalán így szólított meg közel ugyanott a munkatábor rendjének feje: "Te rohadt, miért beszélsz ungur-bungur nyelven, ez a nyelv már nem nyelv. Te hazátlan, ti hazátlanok, ti tatárok, jöttmentek, csavargók".

A második idézet a kötet záró Hadak Úttyik című kisregényéből való, amelyben egy óriásira növesztett mulatozás után, hiába a szerető közbenjárása, mégis megjött a behívó. A legények a szökést választják. Büntetésük munkaszolgálat lesz, kényszermunka, ahol a bánásmód kijelöli a két jóra való és állhatatos barátságú fiú sorsát. Szökés, rablás, betyárkodás, bujdosás lesz osztályrészük, amelyet időközben valami vágy a tisztesség jogaiba való visszahelyeztetés után, bizakodás egy külső segítségben, mely igazolná tetteiket, fokozatosan egyfajta návf szabadságharcos fellépés irányába tol, amely a csajkarend ellen tör.

Most kell kiábrándítanom mindazokat, akik az eddigiek alapján - joggal - azt gondolják, hogy Sarusinak Hadak Úttyik című kisregénye valami ábrándos, szerelmes, árvalányhajú betyárhistoria, mely gyorsan sorjázó kalandok nagyívű ábrázolatainak hömpölygő folyama.

Nem az. Sarusi nem mesél. Meséltet. Mintha egy kollektív tudat a maga köznap, puritán nyelvén láttatná ráolvasás, népdal, táncrend, anekdota vendégszövegek között hiteles légkörben, látszólag szakadozottan, de mégis a történesek lineáris rendjébe ágyazottan az egyre ellehetetlenülő kisebbségi lét fájdalmas kiszolgáltatottságát.

A népélet mélyrétegei nyílnak meg a "vörös atya, fehér fia, szerelmes menyecske" ezúttal nem szerelmi háromszögébe torkolló másik kisregényében, a Jézus-Mária címűben.

Második világháború, Anschluss. Háborús érdekek szerint átpolitizált társadalom. Olyan kisemberek világa, amelyben nem átlelkesült mindennapokban élnek meg a háborút, hanem pogromok, lincselések félelmétől átitatva túrnek, küzdenek, szenvednek és szeretnek. Korabeli újság- és rádióhírek, műsorismertetések, közterti hangosbeszélők, reklámok, irredenta nóták fonják át a szöveget, s mint irányított szalagcímek rontják meg az emberek életét, az emberi közérzetet, népek egymásiránti érzületét, mételyezik a lelket. Szikráztatják a nemzetiségi indulatokat. Áradnak pro és kontra. Kormányok jönnek, mennek.

Sarusi ezt a politikát, ezt a nagypolitikai handabandázást a közbeszéd, a mindennapi tudat és a népnyelv helyre, időre jellemző szókészletével, szófűzésével, fordulataival - s mint másutt is -, káromkodások özönével láttatja. Ennek a nyelvnek tömör, vesébelató mondatai olyan politikumot hordoznak az összekuszált erőterű világról, amelyből a kispépek nagyhatalmi befolyástól mentes önrendelkezési és öngazgatási vágya fogalmazódik meg, s mindez a kisemberek, a nép, a köz-

napi tudat nyelvbe kívánkozó igazságlátó, jóllehet csetlő-botló; konyhaszagú, jobbadán a békesség utáni vágy mint realitásérzék talajáról indázó kifejezőkészsé-
vel.

Úgy tűnik fel, hogy ettől az áttűnéses, nép - politika dialógustól távol esik a móríci parancsot vitató irodalompolitikai esszé kísérlet szövege. Szövegkörnyezetében hiteltelenül cseng, rossz helyre került, talán fölösleges is, idegen texus a sok telitalátú vendégszöveg között.

Sarusinak ez a kisregénye lazább szerkezetű, mint a könyvében szereplő másik kettő. Megbomlik a történet lineáris egymásutánisága. A kollázsok éreztetik ugyan az idő múlását, a háború kimenetelét, de elvarratlan szálak keverednek fel-felvillantott, ki nem bontott élethelyzetekkel. A vendégszövegek önállóbb életet élnek, mint az egy évvel később keletkezett Hadak Úttyikban. Mindazonáltal az Árva ima három kisregényének olvasója meggyőződhet arról, hogy szerzőjük ezekben kísérletezte, formálta, alakította ki áttűnéses írói módszerét, érlelte történelmi és világszemléletét, fejlesztette azt a belülről ábrázoló nyelvet és stílust, ami nélkül későbbi sikert hozó regénye a Magyar Krisztus meg sem szülehetett volna.

Sarusi Mihály/Árva ima/Bp. Szépirodalmi Kiadó 1989.

Ismeretlen tanítójelölt naíva rajza Sarusi /akkor még Kurtucz/ Mihályról, amint éppen vetkőzőszámát adja elé a debreceni képző diák-kávéházában egy ifjú-kommunista szeánszon, annó Krisztus után az 1967-adik esztendőben. /A hiteles másolat Váradi Zoltán fényképíró művész munkája./